

ZVEZEK 11.
LETO VI.

NOVEMBER
MCMIX

NAŠI : ZAPISKI

SOCIALNA REVIJA · UREDNIK DR. ANTON
DERMOTA · · ODGOVORNI UREDNIK IN
IZDAJATELJ ANTON KRISTAN · LJUBLJANA

VSEBINA:

ABDITUS · NOVI VIDIKI · · *DR. BOGOMIL VOŠNJAK* · O PO-
MENU SOCIOLOGIJE · · *DR. D.* · NARODNOSTNO VPRAŠANJE
NA ZBORU ČEŠKE SOCIALNO DEMOKRATIČNE STRANKE · ·
ETBIN KRISTAN · HERCEG-BOSNA · · *PREGLED* · · NA-
· RODNO GOSPODARSTVO · LITERATURA · ŠOLSTVO ·

MCMIX

LASTNIK KONZORCIJ „NAŠIH ZAPISKOV“ · UREDNIŠTVO V
GORICI · VIA DEL BOSCHETTO 29 · UPRAVA V LJUBLJANI,
SELENBURGOVA ULICA 6_{II} · · TISK TISKARNE IV. · PR.
LAMPRET V KRANJU · POSAMEZNE ŠTEVILKE : 40 VIN.

RAZPRAVE

VII. rednega zbora jugosl. soc. dem. stranke v Avstriji. Stenografični zapisnik. Cena 60 vin. Prvikrat je izdala jugoslovanska soc. dem. stranka v Avstriji stenografični zapisnik svojega strankarskega zbora. Zanimiv je in vreden, da se ga pazno čita. Dobi se pri: „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

Prvi majnik 1909

Jugoslovanska soc. dem. stranka je izdala za leto 1909 krasen majski list z lepimi ilustracijami. Cena mu je 40 vin. V vsakem oziru je zadovoljiv, kakor po obliki tako po vsebini. Prinaša prispevke od E. Kristana, Ivana Cankarja, dr. H. Tume in drugi.

Drama Prešernovega duševnega življenja.

Spisal dr. Ivan Prijatelj. — Cena 40 vin.

Prešernov spomenik

Uredil dr. Ivan Prijatelj. Cena 80 vin. — Ti dve knjižici, ki so jih izdali v Prešernovo proslavo „Naši Zapiski“ 1. 1905, se nahajata še v zalogi „Delavske tiskovne družbe v Ljubljani“, opozarjamo vse one, ki bi si jih radi nabavili.

Magdalena

Spisal I. S. Machar. Preložil dr. Anton Dermota. Cena 2 K.

NARODNO VPRAŠANJE IN SLOVENCİ.

Napisal Etbin Kristan. — Cena 24 vinarjev. — Dobi se pri

„Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo jugosl. socialne demokracije. Izhaja v Ljubljani vsak torek, četrtek in soboto. Cena mu je 14 K za celo leto, 7 K za pol leta, 3 K 50 v za četrt leta in mesečno 1 K 20 v. Prinaša zelo zanimivo vsebino in je najboljše pisani slovenski politični list.

Novi vidiki.

enda ni potreba dolgočasiti s statistiko, če hočem pokazati Slovence kot proletarsko maso. Tistih par parvenijev, ki se dolgočasijo po naši domovini, ne sme prihajati v poštev. Tako se mi dozdeva, da se skoraj sedemdeset odstotkov slovenskega ljudstva preživlja od trdega dela po tovarnah, delavnicah in na polju. Ker nam je velika industrija takorekoč še nepoznana, ostaja kljub vsemu velik kos slovenske delavne mase na kmetih. Ta del tvori jedro našega ljudstva, o katerem med nami danes nihče ne ve, kam hoče, kakšen socialen program ima. Življenje, ki ga nahajamo tu, ni zavisti vredno; prežalostno je. Vendar se v sedanji dobi socialne renesance tudi to ljudstvo zbuja, družabno in socialno. Opažamo lahko neko sveže družabno gibanje, opirajoče se na socialno solidarno silo. Dano je stremljenje po gospodarski in politiški moči z neomejenim vplivom na administracijo, ki je — mimogrede bodi povedano — silno beraška. To je vsa teorija tega gibanja; priprosta je, ker je naravna, rojena v provociranem gibanju samem.

Krasna Marxova teorija, ki je ne bo mogoče podreti, temveč kakor vsako završeno stvar le izpopolnjevati in v posameznostih prenavljati, je dala mlademu kapitalistiškemu delavstvu smer. Dala mu je cilj. Četudi Marxov slog ni vabljuv, mora se vendar objektivno priznati, da je njegova teoretična razlaga kapitalistiške družbe zasnovana tako globoko, da še danes črpajo iz nje največji družabni miselci, kakor n. pr. Sombart. Marxizem ima danes čisto drug pomen, kakor ga je nekdaj imel. Lahko sem marxist, ne da bi moral prisegati na Marxa, biti materialist ali pa brezverec. Še več: Vsak resen in čist socialni mislec postaja marxist, ker drugega izhoda ni! Cilj, ki ga je namreč Marx podal in ki se — mimogrede! — že nekoliko maje, je bil tako velik, da se je mogel roditi le v glavi od buržoazije zaničevanega genija. Kaj vidim danes, po preteku polstoletja? Ne cilj, ampak gibanje, ki ga je povzročil in povečal, je glavna pridobitev. Dana smer, izpremenjena v hotenje, se je končno sama praktično uve-

ljavila. Nov temelj evropskemu gmotnemu in političnemu življenju je bil dan. Velikanski boj proti bedi m a s je započel. Ta boj, ki je skozinskoz eleganten in temelji na širokih ramenih ljudstva, se je v novejšem času izkazal v generalni stavki na Švedskem. Švedski boj je bil res prava slika moderne socialno-gospodarske tekme, proti kateri pomenja po romantičnih starih revolucijskih dejanjih hrepeneči barcelonski upor prosto divjanje. Taki upori rode blazno reakcijo, ki zahteva največkrat nedolžne žrtve, zakaj vsaka reakcija je grozovita in prav tako neusmiljena, kakor revolucija sama. Najlepši dokaz zato je bil dan sedaj na Španskem; vse ogorčenje civiliziranega sveta ni moglo ustaviti hudodelstva reakcije. Zakaj hudodelstvo se je rodilo iz hudodelstva. Zgodovina letošnjega leta, polna socialnih in kulturnih bojov, nam je dala možnost, vsaj oddaleč si napraviti nekak približni pojem, koliko vzgojevalnega dela zahteva vsako družabno gibanje, ki hoče biti moderno socialno. Če listamo po zgodovini švedskega socializma, spoznamo, koliko ogromnega vzajemnega dela zahteva ljudska kultura in vzgoja.

Slovenci nimamo povoda se bahati s svojo kulturo in ljudsko posplošeno izobrazbo. Priznati pa se mora brezpogojno, da tudi med nami splošna ljudska izobrazba narašča, in dalje se mora reči, da se v tem oziru tudi resno dela. To delo in njegove vspehe — če ga hočemo pravilno spoznati — moramo premeriti z nekega širšega stališča, s stališča pozitivnega rezultata. Reči moram, da sta mi v tem oziru delavec, ki se trudi s svojimi tovariši v društvih, hoteč jih spraviti na višjo in solidnejšo stopinjo duševnega preobrata, in pa v samotni živeči duhovnik, ki se v daljnih hribih resno trudi s svojimi farani v izobraževalnih društvih, enako ljuba. Zakaj oba se naslanjata na resnično življenje priprostega ljudstva. Oba delata nesebično in iz prepričanja, ki ne more in ne sme biti omahljivo. To so zgolj zidarji temelja. Šele iz pomnožene splošne ljudske izobrazbe more pognati sad stanovske in potem razredne zavesti, ki ne more voditi nikamor drugam, kakor do pozitivne misli in pozitivnega dejanja. In streha te stavbe ni ničesar drugega, kakor z a v e d n a socialna solidarnost.

Spoznanje tega dejanskega položaja nam rodi naš kulturni cilj. Potujoč po velikem svetu vidimo in okusimo kulturno in duševno življenje, ki o njem pri nas še ni sledu. Preslabotni smo, da bi v tem oziru konkurirali na kakršenkoli način s svetom, z ogromno industrijo in bliščečim bogastvom. Svet, kjer na priliko

delavci nočindan delajo, da morejo izvršiti vsa naročila za letalne stroje, kjer zadnji človek vé, da ima znani zrakoplovec čez morško ožino, Blériot, slabe, nesigurne, Paulhan pa mnogo boljše, trajnejše letalne stroje, svet, ki meče milione v docela nesigurne poskuse novih iznajdb, je nam povsem neznan. Preslabotni smo, da bi sami živeli. Še drug primer: Kulturni boj na Francoskem in Laškem v zadnjih letih, je spravil tam toliko duševnega bogastva na obeh straneh na površje, da bo še dolgo, dolgo zadostoval za duševno hrano množice. To novo, iz najsvetlejših duš izčrpano bogastvo je neizmerno dvignilo splošno duševno omiko in je prižgalo toliko luči! In ta boj še ni odločen in ne bo še tako kmalo, ker končna zmaga ne pripada postavi, ampak duhu. Pri nas je zgolj poskus — reven in beraški — spravil na dan toliko gnjusobe, da mlaka še sedaj smrdi.

Nalašč sem zapisal te primere, — da dokažem brevi manu, kako slabotni smo še. Gmotno in duševno.

Ali naj spoznanju sledi resignacija in bridkost, ta sijajna poteza naše malomarnosti? Posledica spoznane slabosti ne more roditi drugega, kakor hrepenenje po večji moči. Zavedno socialno delo za ljudstvo je kazalec pota. Drugje tega ni treba več dokazovati, pri nas so, žal, druge navade. Davno bi že moralo priti spoznanje, da tudi kulture, ki temelji v ljudski bedi, ne potrebujemo, da pa potrebujemo več splošne in višje ljudske izobrazbe, da se mora roditi vera v socialno in družabno moč množice.

* * *

„Siromaku smo dali rož dovolj, ker razen rož nismo imeli ničesar, zdaj pa se ozri ter izprašuj, kdo mu bo dal kruha!“ pravi lepo Cankar v zadnjem pismu Jeremijevem.

Kruha potrebujemo! tako se glasi klic delavnega ljudstva na Slovenskem. Bodite trdno prepričani, ta klic bo vedno glasnejši, neudušljiv, trobenta nezadovoljnosti bo čedalje glasnejša, zakaj nezadovoljnost se na dolgo ne dá omeščati z lepimi besedami in paradami.

Naše industrijsko in obrtno delavstvo je glede svojega gmotnega staleža še daleč zadaj. Ne s siromaštvom, z besedo se bori. Kdo danes pospešuje njegov boj resno? Ali rodoljubarstvo, ki ne vidi ničesar, ker je neprestano solzno. Kvečjemu se najde kak politiški naivnež, ki vidi v dosledni poti delavskega boja zgolj brezsrčni terorizem. Ta delavska beda doslej naši oficialni siti javnosti ni bila nevarna, niti družabno niti politiško. Pa če od tu ne

preti nevarnost, vstaja pač v drugem kotu. Polagoma nastopajoča socialno-agrarna kriza je boljbolj vidna. Slovenski poljedelec ljubi svojo zemljo neizmerno. Njemu ni do prašnega dela po tvornicah in delavnicah, ker preveč ljubi poljedelsko produkcijo zaradi prostosti in neodvisnosti, ki jo v nji uživa. Ta trdna in nemajana želja po lastni zemlji je rodila neko gospodarsko posebnost: splošno razširjeno zvišanje zemljiške vrednosti. Poljedelci, ki se vračajo iz prekmorske industrijske Amerike, gredo navadno naravnost na deželo. Zemljišča, ki se mu je prikupilo, ne ceni; dá zánj, kolikor ima, če je treba. Kaj se je porodilo iz te psihologije? Povišek kapitalne vrednosti, ki ni v nobenem razmerju s čistim doneskom zemljišča. Vse to je znano.

To se zgodi na ta način, ker je premalo zemlje na ponudbo. Večji ali srednji posestnik prostovoljno zelo nerad proda; tudi ne, če je sila. Kredit je postal pristopen, odkar se je ubilo oderuštvu, srce liberalizma. Povpraševanja je torej mnogo več, nego ponudb. In tako mali kmet ne more zadostiti svojemu hrepenenju po zemlji. Vedno manj posestnikov, več delavcev je končni rezultat te naše gospodarske tendence. Naravno pa je tudi, da se višajo mezdne plače poljedelskim delavcem. Saj ti imajo zaslužka le o poletnem času, pozimi pa žive na kredit in ob stradanju. Druga posledica tega je, da se tista majhna posestnica kajžarjev boljbolj zadolžujejo. Ta dolg, ki tirja obresti ueusmiljeno, zahteva večjega zaslužka; če ga v domovini ni, je izselništvo zadnja rešitev. In število izselnikov zelo narašča. Med tem se neprestano pomnožuje napetost med večjimi in malimi posestniki. Že se kaže to nasprotje pri raznih občinskih volitvah na deželi, kjer mnogokrat ne odločuje politiška pripadnost, temveč zgolj razlika med bogatini in zemlje lačnimi.

Neutešljiva želja po pridobitvi zemlje in nemožnost ti želji zadostiti, zahteve po višjih mezdah ob času košnje in žetve, socialno nasprotje med bogatimi in revnimi posestniki, vse to so znaki neutajljive agrarne krize, ki prihaja pri nas na dan. Ta socialno-agrarna kriza se ne bo dala potlačiti, niti zakriti, ampak rodila bo slejaliprej družabno gibanje, ki bo novo. Vsako družabno gibanje pa je tudi socialno, ki se bo hotelo uveljaviti gospodarsko in politiško. Gibanje bo našlo jako ugodna tla: Izboljšano splošno ljudsko izobrazbo. Na Slovenskem ni danes nobene politiške stranke, ki bi imela gospodarski program glede te silno široke mase slovenskega ljudstva. Nejasno je vsepovsod, kam ima iti konkretni cilj. Govori se sicer že, da čaka poselsko vpra-

šanje rešitve. Toda pozablja se, da je poselsko vprašanje samo košček v verigi te nastopajoče krize. Ni se mi mogoče odtegniti misli, da pomenja ta rešitev — kakor sem že zadnjič enkrat povedal — tudi dotaknitve lastninskega vprašanja. In socialno-agrarna kriza ne pomenja v temelju nič drugega, kakor razrešitev lastninskega vprašanja.

Cilj danes ni jasen, dasi se v praktičnem življenju že pojavljajo dvomi, kod in kam, da se pride na pravo pot, ki vodi do družabne in socialne zmage. Nepoznanje zelo kompliciranega družabnega in socialnega položaja te široke plasti našega ljudstva, vodi v zmete in nejasnosti. Zato molk, ki bi sicer ne bil razumljiv. Tako se mi dozdeva, da bo ta splošna lakota po pridobitvi zemlje vodila na pot zadrugištva pod državnim varstvom. Misel poljedelskih produktivnih zadrug bo končno tudi na Slovenskem pronicnila do površja, ker je ta oblika edina zmožna resnega dela pri uravnavi lastninske zmede. Kakor so morala nekdanj pastigradžinska posestva, da se je dobilo zraka za kmetstvo odvezo, tako bo naravno tudi sedaj se ponovila zahteva po ekspropriaciji zemlje, v kolikor služi le v zapravljanje rente raznih bogatašev. Če pa je bila nekdanj ta delitev individualistična, je sedaj gotovo, da v bodoče ne bo več. Socialistična misel skupnosti bo vodila ne skupni konsum, pač pa mora voditi v skupno produkcijo. In v ti smeri pomenja dosedanje slovensko zadrugištvo šele pričetek nadaljevanja.

Vsaka resna socialna in družabna misel vodi tudi pri nas do radikalne družabne reforme.

Dr. BOGUMIL VOŠNJAK:

O pomenu sociologije.

Sociologija je veda, katere nauki še nimajo tistih podlag, kakor druge starejše znanosti. Povrh pa je ona najobsežnejša in morebiti najgigantnejša izmed vseh ved, ker si stavlja naloge, kakršnih si menda ni stavila tekom človeškega razvoja nobena. Brez točno označnih pojmov ni mogoče izhajati, ako se govori o tako težavnem predmetu, kakor je sociologija. Zaradi tega je važno, da predvsem preiskujemo nekatere občne sociologične pojme. Bojim se, da ima marsikatero temeljno

vprašanje znanosti značaj tistih usodepolnih Pilatovih besed: „Kaj je resnica?“ V tem vprašanju Evangelija leži lep kos znanstvene tragike, ki se nam oholo in brezsrčno smeje v obraz, kadar sega roka po sočnih, zapeljivih sadovih znanstvenega spoznavanja.

Žal, da je malo besed, ki bi bile v ti meri obrabljene in ki bi bile obenem tako neobhodno potrebne, da se z njimi označuje važna vrsta pojavov, kakor beseda „socialen“. Vse je danes socialno. Če o kaki stvari nimaš prave predstave, praviš, da spada v socialno politiko. Kljub temu moramo dati ti besedi točnejši pomen. Socialno je vsako razmerje med člani družbe. Ako upoštevamo gospodarsko stran družabnega življenja, je socialno razmerje med delavcem in delodajalcem, med konsumentom in producentom. Pa socialno je tudi vsako rodbinsko pravno in moralno razmerje med očetom in sinom, med možem in ženo v zakonu in izven zakona. Sploh je vsak pravni pojav obenem socialen pojav. Socialno končno je razmerje med pisateljem in bralcem, kajti misli, ki jih podaja pisatelj v svojem spisu, način, kako slika družbo, vpliva na čitatelja in povzroča socialne predstave. Iz vsega tega je razvidno, da se pojem socialen ne krije s pojmom gospodarstva. Odkar nima klasična gospodarska šola Smithovih učencev, ki je kot individualistična upoštevala skoraj edinole posameznikovo gospodarstvo, več one veljave kot nekdanj, je pač dopuščeno, da se imenuje gospodarsko vse to, kar se je nekdanj imenovalo socialno. Nič manj brezbarven, kot pojem socialen, je pojem družba. Ali je res družba „ein Not- und Hilfsbegriff“, kakor pravi Gothein? Izmed starejših avtorjev je bil predvsem Lorenz von Stein, ki se je pečal z naukom o družbi; njemu so gospodarski razredi družba. Mohl je imenoval družbo samostojen pojav, ki naj izpolnjuje vrzel med posameznikom in državo. Atomistično mehanično naziranje je smatralo državo kot sestojeko iz samih povsem enakih si delcev, ljudi, ki so si drug drugemu povsem enaki. Po tem naziranju ne bi bilo v državi nobenih slojev, ne razredov. Pojem družbe se postavlja nekako v nasprotje pojmu države. Družabni pojavi segajo preko mej držav. Taki veliki družabni pojavi so meddržavna socialna gibanja ali pa kulturna stremljenja, ki so jim državne granice preozke. Danes je še vedno težko opredeliti to, kar pomeni družba. Zaraditega je umestno, da se kolikor mogoče ognemo te zaradi njene brezbarvnosti opasne besede.

Kaj je sociologija? Hvale vredno je početje Achelisa, ki imenuje sociologijo nauk o socialnih oblikah človeškega žitja.

Gumplowicz, žal, ne daje kratke definicije, pač pa je pojem sociologije jasno razviden iz nalog, ki jih pripisuje ti vedi: „Velika, dasi težka naloga sociologije je, iskati v raznoterih oblikah socialnega razvoja v njih vladajoče zakone in spoznavati vse te pestre oblike socialnega razvoja na podlagi proučavanja najprvotnejših sil.“ Izražala bi se lahko ista misel v bolj jasnih besedah: Sociologija naj na podlagi opazovanja zgodovinskega procesa proučuje socialne zakone.

Ta veda si stavlja torej ogromno nalogo: kazati, po kakih načelih so se narodi razvijali, proučevati njih celotno življenje v primitivnem predzgodovinskem krdu v plemenu, narodu in državi in njih medsebojne socialne stike. Kratko in jedrnatno bi lahko razlikovali dvojen pojem, širši in ožji. Prvi bi bil: Sociologija je filozofija vseh socialnih pojavov. Bila bi to nekaka enciklopedija najvažnejših nauk vseh ved, ki se nanašajo na skupno življenje ljudi, bila bi potemtakem krona vseh ved. V ožjem pomenu bi pa bila sociologija le občni nauk o postanku države in gospodarskih naprav in oblik. Vzemimo za ta ožji pomen besede praktičen slučaj. Ako se vprašamo, kako je nastala država, je to sociološko vprašanje, ki ga mora rešiti naša veda. Kaj je narodnost? Kaj je rasa? Kaki so vzroki socialnih bojov? To so sama sociološka vprašanja. Odločno pa je treba podčrtati, da je naloga sociologije, proučevati občne pojme. Nikakor ne sodi v sociologijo vse to, kar nima več občnega, ampak že poseben značaj, recimo, kakšne pravice ima v državi parlament, kakšne vladar, ali pa recimo, načela starostnega zavarovanja; to so posebne vede, ki se imajo s tem pečati, katerih občna načela pa že segajo v delokrog sociologije. Sociologija je tisto križišče, kjer se spajajo skoraj vse ceste, vse vede, ki nas poučujejo o človeškem življenju. Tak vpogled v makrokosmos človeških znanosti je važen za praktičnega sodnika, kakor za zdravnika, ki si je v svesti svoje velike socialne naloge, za politika in predvsem za znanstvenika, ki se peča z državnimi vedami. Občno podlago državnim vedam in gospodarstvu nudi edinole sociologija.

Ni čuda, da je imela sociologija vse polno nasprotnikov, ko se je pojavila. Neredko se je očitalo, da je nepotrebna, češ, da druge vede izpolnjujejo njeno vlogo. Zgodovina ji je bila posebno nevoščljiva. Odkod si jemlje sociologija svoje gradivo? Zgodovina ga ji mora nuditi. Predstavimo si veliko tovarno papirja. Snov, iz katere se dela papir, so neštete cunje vseh možnih barv in oblik. In iz vse te zmesi nastane beli svetli papir. Tako po-

dobno uporablja sociologija vse to, kar je zapustila preteklost, in iz vseh teh neštetihi činjenic izkuša vstvariti nauk o družbi.

Ta nauk se je od nekđaj močno opiral na naravoslovje. Že Aristotel je podal v svoji Politiki sijajen vzgled. In ni čuda, da se je sociologija pravzaprav začela šele razvijati v dobi, ki je bila takorekoč doba naravoslovja. Pa nikakor ne smemo pozabljati, da socialne prikazni niso zgolj naravne, niti zgolj duhovne prikazni. Da je nastala država, da je nastal narod, k temu so pripomogle naravne silne, in v toliko je država, narod, naravna prikazen; pripomogla pa je k temu tudi volja posameznih ljudi in slojev, človeška volja. Nauki naravoslovja niso obenem nauki sociologije. Darwinov nauk o borbi za obstanek na primer se ne sme prenašati kratkomalo na polje sociologije. Nikakor pa ne moremo zanikati, da so nauki naravoslovja tudi velikega, nedvornega pomena za proučavanje socialnih prikazni, pa le do gotove meje.

Kaj je socialni zakon? Mnogokrat se uporablja ta izraz v sociologiji, in menda ni nič težavnejega, kot dati ti besedi jasen, točen in strogo znanstven smisel. Dolgo so rabili besedo zakon edinole v pravnem in državnoslovnem pomenu besede. Pravni zakoni so bili najprej v veljavi in šele, pozneje je začel uporabljati naravoslovec besedo zakon. Slovenski pesnik — mislim, precej nesociologičen in nesocialen pesnik — pravi: „Zakon narave je tak“. Ako pade kamen, ki smo ga spustili iz roke na tla, izračunimo lahko hitrost tega padca. Zakon gravitacije je na primer naraven zakon. Poseben vzrok provzročā posebno posledico. Sedaj nastaja veliko usodepolno vprašanje, ali človeški družabni razvoj pozna take občne veljavne, neizpreminjajoče se, neko enakomernost dokazujoče zakone, kakršne pozna narava. Dočim pa še nimamo točnih sociologičnih zakonov, je postavila statistika kot mnogo starejša veda nepregledno vrsto zakonov. In tudi v narodnem gospodarstvu srečavamo takozvane gospodarske zakone, ki bi morali dokazovati neko enakomernost pojavov gospodarskega življenja. Navedimo nekoliko statističnih zakonov! Statistični podatki nam kažejo, da se število samomorov ne izpreminja, ako se temeljno ne predruđačijo življenski pogoji prebivalstva; da je število vojaških beguncev vsako leto enako; odstotek nezakonskih otrok v primeri z zakonskimi je skoraj neizpremenljiv; od živorojenih otrok umira vedno isti odstotek nezakonskih, ki je mnogo večji, kot oni zakonskih. To imenujejo statistiki statistične zakone. Bolje bi bilo menda govoriti o enakomernosti, s katero

se pojavljajo taka socialna dejstva: da vlada neka enakomernost, o tem nam priča statistika. Pa te enakomernosti ne bo nikdar mogoče dognati povsem matematično natančno. Matematika igra sploh v področju socialnih ved precej ponižno vlogo. Sociologija si ne predstavlja kakšne socialne skupine, recimo kakšne države trideset milijonov ljudi, sestavljene iz trideset milijonov delcev, ki so si vsi enaki in s katerimi lahko računa matematik, kakor s svojimi številkami. Menda je najvažnejši uspeh sociologije ta, da si stavlja nalogo, proučavati skupine in ne posameznikov. Skupine, kot gospodarski sloji, politični stanovi, stranke, morajo biti podlaga proučevanju socialnih pojavov. Belgijec de Greef je takole definiral socialni zakon: Zakon je ono razmerje, ki vlada med pojavom in med pogoji, v katerih nastaja pojav. Vendar je treba dostaviti, da se ti železni zakoni socialnega življenja prav malo izpreminjajo, ker so življenski pogoji mogočna, skoraj neizpremenljiva sila. Naravni pogoji, geografični činitelji so tisti, ki določajo smer družabnemu razvoju. Nebroj nagonov je prirojenih in borba proti njim je skoro nemogoča. V tem slučaju so nagoni oni železni pogoji, ki določajo značaj pojava. Ena izmed velikih nalog sociologije je, dognati, kje je meja med svobodo volje in neizprosno silo naravnih zakonov.

Francoskemu filozofu Auguste Comte gre zasluga, da je položil temeljni kamen sociologiji. Krstil je novo vedo. Beseda sociologija je sicer barbarska, pa vendar jo hočemo uporabljati tudi v slovenščini, ker se nahaja v besedi družboslovje, ki bi se lahko vporabila v to svrhu, žal, netočni megleni pojem družbe. Vprašamo se, kako je mogoče, da nam je dala ravno Francija začetke te resnično velike vede bodočnosti. Mislim, da to ni slučajno, ampak globoko utemeljeno v bujnem, neznansko živahnem in vsestransko intelektualnem življenju Francije okoli l. 1830. Francoski literarni historik René Doumic je slikal mojstrsko to dobo s sledečimi besedami, razpravljajoč o pisateljici George Sand in njenem prihodu v oni bujni Pariz ob času vstaje proti Burboncem: „Nevihta se pripravlja. Duhovi so mrzlično navdahnjeni, preveja jih potreba vse uničiti in vse ustvariti iznova. Revolucija v idejah, umetnosti, v šegah! Vsak dan nastaja nov vladni sistem, nova filozofična metoda, novo nezmotno zdravilo, ki naj provzroča občno srečo, to je mogočen izbruh mladosti in genija.“ To je rojstna ura sociologije. Leta 1828. je končal Comte na svojem skromnem stanovanju Rue Montmartre svoja predavanja o lastnem filozofičnem sistemu, v katerih je obenem

prvič podal svoje misli o novi družabni vedi. Sledili so njegovim predavanjem z največjo vnemo francoski intelektualci onih dni, in med njimi sta bila tudi brata Humboldt. Pa tudi kdor obsoja danes pozitivizem kot filozofični nauk v njegovi prvotni obliki, mora vendar priznati, da je bil Auguste Comte prvi, ki je razvil mogočno vse obsegajočo filozofijo rojstva, bitja, razvitka in nehanja človeških družabnih skupin.

Postavimo problem, s katerim se hočemo pečati, sedaj jasno in jedrnato. Gre se zato, ali moremo pri današnjem stanju sociologije sklepati iz občnih zakonov, ki jih uči veda, na razvoj socialnega in političnega življenja v bodočnosti, ali nam more biti sociologija voditeljica v politični borbi; ali je že danes mogoča praktična sociologija? Rezultat teh razmotrivanj nikakor ne more biti poizkus, dati odločen, absoluten odgovor na živa vprašanja vsakdanjega socialnega življenja. Absolutnosti sploh ni mogoče priznavati na polju socialnih ved. Vse je v večnem toku in razvitku. Dovolj naj bo, ako bo mogoče podati pregled tistih predmetov, ki naj jih proučuje sociologija, da bi mogla na podlagi svojih študij dajati nasvete praktičnemu sociologu, politiku. Mikavno bi bilo zasledovati razmerje med sociologijo in socializmom, med sociologijo in politiko v celoti. Pa to je, žal, za tokrat preobširno polje. Pa ena opazka bi bila umestna. Moderno naravoslovje se je izrabljalo v reakcionarne svrhe, n. pr. zakon selekcije, borbe za obstanek ali zakon podedovanja proti načelu enakosti v demokraciji. Ni dvoma, da se tudi sociologija uporablja v reakcionarne svrhe. Pa temu je vzrok, da navaja sociologija k pesimizmu, dočim zavaja demokracija in socializem k optimizmu. Med konzervativizmom in pesimizmom je vedno ozka zveza.

Pečati se hočemo s tremi možmi, ki so vsi trije imeli željo, presaditi svoje teoretične nazore o družbi v prakso. Sociologija pa, žal, ni še danes poklicana biti merilo praktičnemu politiku pri posameznih političnih korakih. Ti trije možje, ki so izkušali biti socialni vedeževalci, so Comte, Ratzel in Gumplovicz.

Auguste Comte se ni mogel osvoboditi onega čara, ki sili znanstvenega teoretika, da izkuša uresničiti svoje nauke v praktičnem življenju, ali bolje izraženo, dajati nauke praktičnemu politiku, ki naj urejuje po njih svoje delovanje. Tako pravi Comte, da nudi njegov nauk mogočnih pripomočkov k izboljšanju položaja delavskega stanu. Comtova poznejša dela, v katerih razlaga, kako bode v njegovi vsečloveški državi, kjer bodo soci-

ologi vladarji, že kažejo njegov duševni upadek, in njegovi praktični nasveti so izraz bolne domišljije. Pa eno veliko resnico je izrekel, ki je sicer pretirana: „Globoko čuvstvo za zakone, ki določajo smer raznih prikazni, nam mora vcepljati pravo rezignacijo, to je tisto razpoloženje, da prenašamo z vstrajnostjo neizbežno zlo.“ Ta rezignacija pa je upravičena le do neke meje. Ako je bila človeška volja dovolj silna, da si je vsaj deloma podvrgla naravo po svojih iznajdbah, zakaj ne bi mogla do neke gotove mere dati smer političnemu in socialnemu razvoju? Comtovi praktični politični nauki so v popolnem nasprotju z vsako razumno ljudsko politiko. Vrhunec njegovega v praktični politiki izraženega naziranja je nesvoboda, absolutizem, kateremu bi morali biti vsi brezpogojno podvrženi, znanstveni, politični in verski neizprosni dogma, ki mora uničiti vsak svobodni dih posameznega človeka. Sociologi imajo v Comtovi vsečloveški državi vso vedo, vlado in verstvo v zakupu. Zmota nad zmoto.

Ratzenhofer je drugi sociolog, ki je večkrat zbežal iz tistega zakletega bajnega gradu svojih vse obsegajočih sociologičnih teorij ven v realno življenje. Kdo je bil Ratzenhofer? Izšel je iz nižje plasti dunajskega srednjega stanu. Začel je kot urarski pomočnik in stopil pozneje v starosti sedemnajst let v armado kot kadet. Služil je na vojaški granici. Zlezal je visoko na vojaški lestvici in postal feldmaršallajtnant. Povrh se je pečal s sociologičnimi in filozofičnimi študijami in postal takorekoč avstrijski Spencer. Njegovo delo o bistvu politike se lahko stavi ob stran Machiavellijevemu „Principe“ in Montesquieujevemu „Esprit des lois“.

Vprašamo se naprej, kako se postavlja Ratzenhofer nasproti problemu, s katerim se bavimo. Njegova misel se kaže jasno izražena v sledečem značilnem stavku: „Vpliv individualne volje na socialni razvitek postaja tem silnejši, čimbolj se izgublajo glavne od narave določene črte v posameznosti socialnega življenja. One glavne črte so neizpremenljive . . . politikova nadarjenost se kaže v tem, da spoznava te glavne črte razvitka in da se jih ne dotika.“ Zdi se, da leži v teh besedah nekako navodilo za onega, ki izkuša na podlagi sociologičnih naukov preiskavati socialna dejstva. Tudi ta se ne bi smel izgubljati v posameznosti, ampak svest bi si moral biti, da morejo edinole glavne črte biti merodajne in verodostojne; vse to, kar sega v posameznosti življenja, ne more še biti danes predmet te vede, ker je še orodje prenetotesano, katerega se moramo in moremo posluževati. Pa, žal, se Ratzenhofer ni vedno ravnal po ravnokar omenjenih načelih.

Dokler zida svojo gigantično konstrukcijo socialnega življenja, dokler izkuša preiskavati ona velika občna načela, po katerih se razvijajo človeške skupine, ostaja Ratzehofer razborit, silen in samobiten socialni mislec. Ko pa se začneja spuščati v politične detajle, takorekoč v politično in socialno borbo, čutimo, da mu večkrat zmanjka tal pod nogami in da se zmota pojavlja za zmoto. Predaleč bi nas zavedlo, ako bi se tokrat pečali z njegovimi gospodarskimi načeli, morebiti z njegovo kritiko socialno demokratičnega programa, ki jo razvija v svojem zadnjem delu, po smrti izdanem, v „Sociologiji“. Četudi je ta kritika v marsičem upravičena, pa vendar pozablja, da kritizira strankarski program, ki mu morejo biti značilne tudi vse slabosti vsakega strankarskega programa. — Baviti se hočemo z nekaterimi njegovimi političnimi nazori. Ko jih razpravlja, mu ne le bdijo pred očmi velika občna načela sociologije, ampak on imenuje to „sociologično“, kar je večalimanj izraz njegovega subjektivnega mnenja njegovih predsodkov, njegovih antipatij in simpatij. To je ona velika opasnost, ki se ji praktični sociolog more le težko izogniti. To je razlog, da moramo biti oprezni in se varovati tega, da imenujemo „sociologično“ ono, kar je večalimanj izraz našega osebnega mnenja, posledica naše vzgoje in miljeja, v katerem živimo. Ako to dobro premislimo, se bomo kolikor mogoče ogibali izrekati takozvane sociologične resnice, ki pa s sociologijo samo nimajo mnogo opraviti. (Konec.)

Narodnostno vprašanje na zboru češke socialno demokratične stranke.

II.

Državni poslanec sochr. dr. Soukup je napisal za 1. števr. III. letnika Kampfa razpravo o zboru češke socialno demokratične stranke.

Tudi on naglašaja, da je bilo poglavitno zanimanje zbora koncentrirano na debato o narodnostnem vprašanju. To da je logično in samobsebi umevno. Češko vodstvo stranke da se je dolgo obotavljalo, predno se je odločilo, da je postavilo na dnevni red strankarskega

zboru to tako pereče vprašanje. Ni hotelo stopiti brez temeljite priprave pred široko javnost, pa tudi ne drugim bratskim strankam v Avstriji kakorkoli prejudicirati.

Bilo si je pa tudi vedno v svesti, da se tega vprašanja in njega rešitve ne more in ne sme več dalje odlašati in odkladati, in da bo socialna demokracija v Avstriji specielno sedaj, odkar je zastopana v parlamentu, prisiljena, da konkretizira svoj splošni nacionalni program.

Ni slučajno, da je baš v vrstah češke socialne demokracije postalo to čuvstvo in to prepričanje močno. Če hočemo ta pojav pojmiti, moramo preiskati njegove vzroke.

Češki narod je bil po bitki na Beli gori od rimskega jezuitizma in monarhičnega absolutizma kot krivoverski narod v najhujšem martiriju decimiran in umolčan kot mrlič. Dve stoletji je bil izbrisan iz vrst živih narodov. Šele jožefinska osvoboditev kmetov, politične svoboščine in gospodarski ter kulturni razvoj 19. stoletja so zbudili narod in ta je vstal iz groba. V celi Evropi ne najdemo nobenega primera takšne smrti in takšnega vstajenja celega naroda. Danes stoji ljudstvo na višini modernega kulturnega in gospodarskega razvoja in zadnje državnozborske volitve so doprinesle dokaz, kako ogromno je v narodu napredovala industrializacija in komercializacija.

Po vstajenju češkega naroda in njegovi naravni ekspanziji se začenjajo tudi ustavni boji v Avstriji in boj za moč v državi. Vzbudile so se tudi narodnostne manjšine in se narodnostno zavedle — tiste minoritete, ki se ne kažejo samo kot ostanki historijskega razvoja, ampak ki so nastale zlasti kot produkt gospodarskih sil in pridobninskih razmer. Vse javno življenje postaja silno komplicirano. Kar se razglaša za češke narodne „Vorstösse“, po svojem bistvu nič drugega ni, nego izravnavanje narodnih in gospodarskih sil. Ves problem tiči v naravnem dejstvu, da logika revolucije, katera se ne da ustaviti in zadrževati, sili nemški narod, da zapusti svoje prejšnje privilegirano mesto državnega naroda in svojo funkcijo zastopnika državnega jezika v drugem narodu (tu v češkem narodu), da se koncentrira na svojo nacionalno posest, in da si češki narod prizadeva, da postane gospodar v domači hiši, doseže svojo pravico do uradov in šol in zavaruje varstvo svojih manjšin v okvirju državnega temeljnega zakona.

V tem historičkem procesu se nahajajo nemški sodrugji, v njem stoji tudi češka stranka, in oboji morajo izbojevati težke

boje. Češki sodrugi so vedno stali zvesto in udano ob zastavi internacionalnosti, in kdor pozna vročo atmosfero češkega javnega življenja, bo lahko razumel, koliko dela, potrpljenja, energije in sile je bilo treba napeti, predno se je češka stranka povzpela do svoje sedanje moči. Principi internacionalnega socializma so vedno vodili njeno dejanje in nehanje. Če stopa danes kakor pred desetletji v prve vrste boja za osnovljanje čeških šol za deco čeških manjšin, to je skoro samih čeških delavcev, je ne vodijo nobene želje po kakšni umetni narodni ekspanziji, ampak sili jo socialna nujnost. Mi hočemo v čeških šolah imeti garancijo in orodje moderne kulturne izobrazbe čeških delavskih otrok. Nočemo, da češki proletariat v inojezičnih ljudskih šolah duševno opeša in da postane stavkokaz in ovira proletarskega emancipacijskega boja; nasprotno, želimo, da vzdrža isti korak z nemškimi delavskimi sodrugmi, kajti v kulturni enakovrednosti je tudi najkrepkejše jamstvo za proletarsko sobojevanje.

Ko se je tedaj češko vodstvo stranke odločilo, da se diskutira na zboru stranke o narodnem vprašanju, se je jasno zavedalo ne le neznanske velikosti celega problema, marveč tudi svoje odgovornosti napram avstrijski internacionali. Storilo je torej le ono, kar je v tem momentu bilo mogoče: oficijelno je otvorilo v stranki generalno debato o vzrokih narodnostnega vprašanja in njega rešitvi v Avstriji. Nič več, nič manj. Kar je predaval poročevalec sodrug dr. Šmeral na zboru stranke, osobito o konstituiranju narodov na podlagi personalnega principa in o drugih načinih možne rešitve, je bilo njegovo privatno mnenje, toda vsakako poučno in izpodbudno dovolj, da nas pospešuje.

Vsa debata, ki se je potem razvila o tem vprašanju, je dokazala, kako krepko prešinja češko stranko volja, da pridemo v doglednem času vsaj do možnega in pravilnega narodnega premirja, da tako pri nas omogočimo regularno pot razrednih bojev in socialistične emancipacije.

Zbor stranke je nato sklenil samoposebi umevni sklep, naročiti zastopstvu stranke, da takoj stopi v dotiko z zastopstvi (scil. socialističnih) strank drugih narodov v Avstriji, da se narodnostni program, sklenjen l. 1899. na zboru stranke v Brnu, razširi in tako konkretno izdela, da postane za bodočnost podlaga ne samo enotnega naziranja v narodnih zadevah, marveč tudi enotne politične prakse vseh socialno demokratičnih strank v Avstriji.

* * *

V analognem smislu se glasi sklep, ki je bil sprejet na letošnjem zborovanju nemške socialno demokratične stranke v Liberci.

* * *

Zelo zanimivo se češka Akademie (XIV. str. 3.) dotika debate o narodnostnem vprašanju.

Narodnostni boji — pravi — in narodnostno zatiranje najbolj zadeva češko delavstvo; vsi udarci, ki jih vlada in nemške stranke zadajajo češki narodnosti in s kojimi naši narodni radikali hočejo vračati Nemcem, padajo pravzaprav na češko delavstvo. Poleg tega imamo spor v strokovnih organizacijah, kateri je povzročil, da je vsa internacionala izrekla anathema nad češkim, strokovno organiziranim delavstvom. Dalje se množijo nesoglasja v parlamentarnem nastopanju češke in nemške socialno demokratične frakcije, katerih nevarnost za politično solidarnost avstrijskega delavstva ni mogoče podcenjevati. Torej je potreba detaljnega, točno izdelanega narodnostnega programa za avstrijsko socialno demokracijo dovolj utemeljena. Drugo je pa vprašanje, je li takšen program, ki bi bil zares i v podrobnostih lahko skupen češki in nemški socialni demokraciji, tudi dosegljiv? In če bi ga sklenili, ali ga bomo enako tolmačili in ali bo politična praksa soglasna? Ne odgovarjam danes na ta vprašanja, ne morem pa zatajiti slutnje, da je morda to, kar nas deli, že preveč narastlo in se ukoreninilo. Naglašam iz referata sodr. Šmerala, da se je priznal za avstrijsko državno idejo, v čimer vidim nele politično odkritosrčnost, marveč i nujni predpogoj skupnega programa avstrijske socialne demokracije. Ali naposled ne bo i to kamen izpodtike?

Poroča *Dr. D.*

ETBIN KRISTAN:

Herceg-Bosna.

II.

Je sto let minulo, odkar se je, kakor zatrjujejo nacionalistični zgodovinarji, zbudila narodna ideja v Evropi in zavzela prvo mesto v življenju kulturnega sveta. Pravijo, da je bil Napoleon Bonaparte njen duševni oče; le v tem se ne strinjajo, če ji je dal njeno velikansko veljavo hoté ali nehoté. Pri nas n. pr. je še cela truma dobrijanov, ki

so popolnoma prepričani, da je vstvarjal „Ilirijo“ iz samega zanosa za narodnost sploh in za slovensko-hrvatsko narodnost posebe. Nemci pa uče, da je bila nacionalna ideja naravna, elementarna reakcija proti tiranskemu egaliziranju vsega sveta. Oboji dokazujejo, svoje trditve in res ginljivo je, če se nam predočuje, kako se je Napoleonova vlada „znanstveno“ poučevala o eksistenci Slovencev. Pa tudi onim se ne more kratkomalo zalučati „zgodovinska laž“ v obraz, ki argumentirajo z nemškimi zarotami, z „buršenshafti“ in s podobnimi aparati.

Toda prav s takimi podrobnimi dokazili, iz katerih se ne da sestaviti nobena enotna slika, ker moti ena barva drugo, ker nasprotuje eno dejstvo drugemu, se ne da nič dokazati. Nepobitna in nedvomno dokazana resnica pa je, da je bil Napoleon Bonaparte ženialen veleropar, ki je brez obzira na načela in na ideale porabil, kar je bilo v prid njegovim smotrom. Narodnost, zlasti še tako malo znana narodnost kakor slovenska, mu je bila deveta briga. Razdeval je stare države, da uniči kolikor mogoče sebi sovražne sile, ustvarjal je nove, da napravi svoji moči čim zanesljivejšo podlago.

Napoleon pa tudi ni bil titan, kakor menijo veliki duhovi individualizma, ampak kultura dobe, obračunavajoče s fevdalizmom in zahtevajoče tal za vstajajoče meščanstvo. Ne Napoleonu, temveč mogočno napredujoči tehniki ima tista struja, ki ji pravijo „narodna“, zahvaliti svoje vstajenje. Tista tehnika, ki je zidala ogromne tovarne in postavljala vanje orjaške stroje, ki je prepredla vso zemljo z mrežo železnic, ki je skrajšala vse daljave s telegrafom in s telefonom, je izkopala tudi narodnostni ideji strugo. Kapitalizem je potreboval novih oblik, fevdalizem ni hotel svojih izročati meni nič, tebi nič; nekatere stavbe so se porušile ob prvem naskoku, v nekaterih trdnjavah se opešali brambovci, na nekaterih mestih so si ohranili svoje pozicije, tuintam so se skleпали kompromisi. Tudi v razvoju narodnostnega gibanja so učinkovale stare tradicije poleg novih potreb, imele so še dovolj moči, da so prav temeljito popačile novo narodnostno mišljenje. To je bilo tem lažje, ker niso urejali novih razmer celi narodi, zlasti ne množice narodov, temveč razred, ki je prihajal na površje kompromisno z razredom, ki je branil svoje privilegije.

Nekaj važnega so pač pokazale napoleonske vojne: Zemljevid se da izpreminjati, če je treba tudi prav temeljito. Absolutna novost to seveda ni bila; v preteklosti so se meje včasih še veliko bolj premikale kakor v letih ob dunajskem kongresu.

Toda vladajoče moči v Evropi so že precej pozabile na to in tudi misera contribuens plebs je pred francosko revolucijo že precej sprejela vero v nedotakljivost obstoječega. Polomi starih, porajanje novih tvorb je moralo silno omajati avtoriteto konservativne ideje in ohrabriti vsako novo stremljenje.

Značilno je, da je zapisalo narodnost v tistih časih meščanstvo na svoj prapor. Sinovi buržoazije so bili glavni protagonisti narodne ideje in sporedno ž njo je korakal liberalizem; da, pravzaprav je bil nacionalizem identičen z liberalizmom, in kar je sovražilo liberalizem, je nasprotovalo tudi nacionalizmu.

Pravo jedro liberalizma je ostalo širokim plistem skrito kakor zvezna skrinja starih Židov. „Svoboda misli“, „svoboda duha“, „svobodno življenje“ — taka in podobna so bila gesla za ljudstvo. Svoboda kapitalistovskega profita je bila resnična vsebina, katere se pa seveda včasih tudi neposredno prizadeti niso zavedali. Toda smeri gibanja niso dale fraze, temveč stvar. Mlada buržoazija je potrebovala varstva pred tujo konkurenco; zato je hotela biti „gospodar v svoji hiši“. Tako se je uveljavilo stremljenje po svoji državi. Krstilo pa se je to z „narodno državo“, z „zedinjenjem naroda“.

Naivni in vročekrvni idealisti, računajoči špekulantje, pesniški zanešenjaki in trezni trgovci so se tu srečavali, matematika se je mešala z romantiko, besede so dobile poseben pomen in pojmi so izgubili jasnost. Podkurjene od narodne ideje so prišle na površje državnopravne kombinacije in špekulacije, pa so prevarile in premagale narodno idejo. „Narodna svoboda“ in „narodno edinstvo“ je ostalo lirikom in deklamatorjem; hladnokrvni kalkulatorji so pa kupčevali z izvrstnim dobičkom. Svoje skladišče so primerno povečali; če sama „narodnost“ ni zadostovala, so pa prinesli „samostalnost“ in „neodvisnost“ na trg in povrh so še nastavili tolmače, ki so znali komentirati vsako besedo kakor talmudisti . . .

Zedinjena Nemčija, ki je spravila v ekstazo „narodno“ meščanstvo novopruskega cesarstva in napolnila na tisoče „narodnih“ žepov, nima prav nič opraviti z zedinjenjem nemškega naroda. A narodnega zedinjenja Nemcev tudi ne pomenijo ideje Velenemcev in Vsenemcev, ki žele unijo Nemčije in Avstrije, torej unijo raznih nenemških narodov z nemškim, kar v resnici ne bi bilo nič družega, kakor gospodstvo ogromne nemške večine nad nenemško manjšino. Z „narodno“ idejo se je zidala ogrska država, ki je kričeča negacija narodne svobode. Belgija, ki bi z narodno idejo

izgubila eksistenčno pravico, je pa „varovala svojo neodvisnost“, to se pravi neodvisnost svojih kapitalistov.

Ni čuda, da se je pri malih narodih, ki še niso imeli mogočno razvitega in moderniziranega gospodarstva, prepisaval program velikih narodov in plagiirala njihova poezija. Stvarjenje narodnih držav je prišlo tudi pri njih na dnevni red in polagoma se je povsod razširila in še precej utrdila misel, da pomeni taka „narodna država“ res zedinjenje in osvoboditev naroda. V takem nesamostalnem, neoriginalnem mišljenju so se obzorja sploh zožila in nastala je med drugimi čudna fikcija, da sta Avstro-Ogrska in Turčija edini nenacionalni, narodno-mešani državi. Imamo pa vendar v Evropi še Rusijo z največjim številom narodov, Švico s tremi, Anglijo z dvema, Belgijo z dvema narodoma in skoraj nobene države brez primese narodnih manjšin. In vse kaže, da se bo ob silno naraščajočem internacionalnem prometu, ob izpremenjenih razmerah, ki jih povzročujejo tehnični razvoj, prehodi iz agrarizma v industrializem in pogoji komercialne vzajemnosti, še nadaljeval proces narodnega mešanja. Industrialna severna Amerika je v tem oziru važen zgled in Evropa jo že vedoma ali nevedoma, hote ali nehote posnema. Če se je včasih govorilo, da ga ni kraja, kamor ne bi prišel Nемец, imamo danes zastopnike francoske in belgijske industrije že povsod; najboljši primer, da gospodarsko razvit narod ne more čepeti doma, temveč mora eksportirati kakor blago, tako tudi ljudi, nam dajejo Čehi, ki se nele v nemških krajih na Češkem, temveč tudi v tujini rapidno množe, o čimer bi n. pr. redakcija socialno-demokratskega „Český Vystěhovalc“ lahko podala prav zanimive podatke.

To pa dovaja vse državne ideje z narodnega stališča ad absurdum. Ako narod in teritorij nista identična, tedaj tudi narodno zedinjenje ne more biti identično z državnim ali s kakršnikoli teritorialnim zedinjenjem, in vsaka fraza o „narodni državi“ je tedaj sleparija. Bistvo narodnega vprašanja tedaj ni državnega značaja, ampak problem se glasi: V kakšni obliki je mogoče zediniti vse člane posameznega naroda v taki skupini, ki bo sposobna za narodno samostalno življenje? Kako daleč segajo skupni interesi vseh članov narodov, kje prenehajo in kje nastajajo skupni interesi drugih skupin? Na kakšni podlagi in v kakšnih razmerah je mogoče sodelovanje vseh članov naroda v narodovem življenju?

Za južne Slovane pa je še posebe vprašanje, ki se bo pač marsikomu zdelo kuriozno! Kaj je narod? Če se splošno misli, da so Slovenci, Hrvatje, Srbi, Bolgari vsak zase narod in da mora tako ostati, še ni s samim mnenjem dokazano, da je res tako. Jedro jugoslovanskega vprašanja ni „Zedinjena Slovenija“, „Velika Hrvatska“, „Velika Srbija“, „Velika Bolgarija“ in kdove kakšne utopistične špekulacije, ampak to:

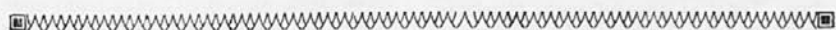
Ali so na slovanskem jugu res štirje ali trije „samostalni“, t. j. med seboj ločeni narodi, ki se imajo razvijati vsak zase, to se pravi, vsak zase hiteti v poseben prepad?

Ali so pogoji, da bi iz sedanjih slovanskih elementov na jugu mogel postati narod, ki bi bil v vsakem oziru sposoben za lastno narodno življenje?

Kakšna so pota, če se potrjuje drugo vprašanje, da se doseže cilj z najmanjšo porabo moči in z najsigurnejšim uspehom? . . .

Samo če si stavimo ta vprašanja, spoznamo važnost aneksije za Jugoslovanstvo. In le če moremo zadovoljivo odgovoriti na ta vprašanja, moremo upravičiti svoje zanimanje in svoje vmešavanje v bosensko hercegovske zadeve in v tiste probleme, ki jih je sprožila aneksija.

Jugoslovanska socialistična konferenca se bo potrudila, da najde odgovor.

Pregled.

Narodno gospodarstvo.

Denarni trg. Svetovna gospodarska konjunktura je kazala že mesece tendenco navzgor, vendar podjetniki celo poletje niso pritiskali na banke, tako da je denarja raje preostajalo, nego primanjkovalo. Okoli srede oktobra se je položaj nenadoma premenil. Špekulantje z blagom in papirji, mednarodna obrt in industrija ter jesenska žetev so zahtevali hkratu mnogo zlata, in bankam so pričeli potekati prihranki s tako naglico, da je povišala Bank of England, centralni clearing za ves prekmorski promet in sploh prvi finančni institut na svetu, svoj diskont v teku treh tednov za 100⁰/₁₀, t. j. od 2¹/₂ na 5⁰/₁₀, kar se doslej v Angliji še ni pripetilo. Temu sorazmerno je poskočil seveda diskont po celem svetu in vsak hip je mogoče, da privijejo Angleži ta vijak, s katerim

drže zlato v svojih kletih, še nekoliko nižje. Kadar se je pojavila doslej na denarnem trgu velika potreba po gotovini, so odprli Angleži svoje shrambe, in banke po ostalem svetu so se oddahnile. No, to pot je ravno narobe. B. of E. si pomaga iz svojih težkoč s tem, da nalaga drugim institutom svoje obveznosti. Posebno v New-York so poslali polno efektov, za katere morajo pošiljati Njujorčani svoje zlato zlasti v Južno Ameriko za pokritje angleških računov. Pod temi okoliščinami bo najvažnejše vprašanje, kako se obnese New-York, in če ne pojde stvar gladko, lahko pričakujemo sukcesivnega povišanja menične mere, dokler ne pride The old lady of Threadneedlestreet, kakor imenujejo londonski bankirji svoj centralni zavod, v ravnotežje.

Turčija kaže veliko gospodarsko gibanje, odkar so postali Mladoturki go-

spodarji situacije. In reči se mora, da jim finančni svet zaupa. Dvakrat zaporedoma se jim je posrečilo najeti posojilo v skupnem znesku 11 milijonov turških funtov in zopet iščejo novih finančnih skupin. Reorganizacija uprave, vojske in komunikacijskih sredstev bo stala mnogo denarja; nadalje je proračunski deficit precej velik. Slednjega mislijo pokriti iz povišanja carine, čemur pa morajo privoliti najprej velevlasti. Ta pravica sega do 16 stoletja nazaj in izvira iz posebnih turških kapitulacij. Do leta 1862 so pobirali Turki le 3% carine od vrednosti vpeljanega blaga, do leta 1907 8%, leta 1907 so jim jo dovolile velevlasti povišati na 11% in sedaj bi jo zvišali radi na 15%. To bi jim vrglo $\frac{1}{2}$ milijona funtov, en milijon pa mislijo dobiti s tem, da uvedejo strogo kontrolo na mejah in v carinskih uradih samih. Pripominjamo, da so zadnje leto Angleži in Francozje Nemce v turški trgovini precej izpodrinili.

Amerikanske železnice so bile zopet na dnevnem redu javnega zanimanja o priliki smrti najmočnejšega ameriškega železniškega kralja Edvarda H. Harrimana. V začetku 90. let so bile ameriške železnice vse bankerotne. Slabo sezidane in visoko kapitalizirane so odpovedale dividendo v jako kratkem času. Tedaj je posegel vmes Harriman. Svojo karjero je pričel kot bančni pisar; ob svoji smrti je posedoval četrtno ameriških železnic, t. j. 110.000 km in zapustil je premoženja $1\frac{1}{4}$ milijarde kron. Z metodo in jekleno voljo je povzdignil svoje železnice do prvih na svetu. Nočindan je študiral njih tehniko in ekonomijo. Ravno tako žensalen je bil kot finančnik: z golo manipulacijo je gnal 1901 neke svoje papirje do 1000% prvotnega kurza. Mnogo različnih starih evropskih hiš je mogel tedaj ruinirati, da se niso pogodile stranke končno za likvidacijo 150%. Amerikanska denarna kriza pred tremi leti je bilo njegovo delo. Od tedaj je jel bolehati. Mnogo bogastva, malo zdravja.

Na Italijanskem imajo že nekaj mesecevažjo na zlato in bilo bi še večje, da ne prinašajo tujci toliko zlata v deželo. Italija kaže zadnje dve leti sploh neko gospodarsko stagnacijo. Trgovska bilanca je bila lani pasivna za eno milijardo lir in letos bo še višje. Vodnih sil ne izrabijo primerno tako, da kupujejo še vedno za 200–300 mil. lir

premoga na leto na tujem; sviloreja na jugu nazaduje in mesto žita, ki ga morajo kupovati zato zunaj, pridelujejo rajši vino, ki ga nihče ne mara piti.

O angleških bankah se pritožuje Times (14. oktobra), češ, da se premalo brigajo za industrijske transakcije; in navaja za vzgled Nemčijo, ki je razvila svojo industrijo le potom industrijskih in sličnih obrtnih bank. Pritožba je umljiva: svojega osnovnega kapitala imajo angleške banke malo. Obratujejo največ z depositi. Le-teh pa gotovo ne kaže uporabiti za industrijo. Dividende plačujejo iz meničnega in diskontnega obrata. Zato priporoča Times nove industrijske banke z vplačano glavnico 150–250 milijonov kron.

Avstrijski proračun, ki je za polovico nižji od angleškega, kaže letos 42 milijonov kron deficita, v resnici pa je ta še mnogo večji. Poleg drugih postavk ni vštet visoki znesek 183 milijonov kron, ki jih bo treba šteti za zadnjo politično pustolovščino našega zunanega ministra.

Free trade ali protection — prosta trgovina ali zaščitna carina je danes zopet na Angleškem v ospredju vsega političnega življenja. Konservativci, ki jih sedi danes v angl. parlamentu le 158, delajo združenim liberalcem in socialistom, skupaj 512 glav hudo opozicijo, ker sili vedno več tujih produktov na angleški trg in se zaradi tega nahaja marsikatera angleška industrija v hudi stagnaciji. Zlasti ameriških in nemških produktov je vedno več na Angleškem. F. L. TUMA.

Literatura.

Drtnina Fran: *Miselni razvoj evropskega človeštva*. Avtor, prevod iz češčine. — Poslovenil I. A. Glonar. Znanstvena knjižnica „Omladine“. — I. knjiga. Str. 387.

Ta znanstvena knjižnica je podjetje, ki ga iz srca odobravamo. Izhaja v mesečnih sešitkih po 4–5 pol. Prvo delo, katero nam podaja, je Drtinov *Miselni razvoj*. Jako simpatična knjiga znanega češkega filozofa, učenca Masarykovega. Meritorno smo to delo že ocenili v našem listu (cf. I. letnik str. 27–30). Dostavljati ni treba drugega, nego iskreno željo, naj se ta knjiga

mного čita! Tudi delavskim krogom ne bo previsoko pisana.

Prevod se čita gladko; našli smo pa, da je par mest napačno prevedenih in da je slovniških pogrškov obilo. V naših časih ne bi nihče smel več dati povoda takemu očitjanju!

Dijaški almanah za leto 1909/1910. Uredil Jože Pučnik. Izdala „Eksekutiva slov. nar.-rad. dijaštva“.

Publikacija, ki je slovenskemu dijaštvu že davno bila potrebna. Ne soglašamo v marsičem z nar.-rad. strujo, bodisi da se pojavlja med dijaštvom ali pa v liberalnih strankah; vkljub temu lahko priznavamo odkrito, da je ta almanah urejen praktično in da so prispevki zelo zanimivi. Poleg kolektorske vsebine čitamo dobre informacije o našem šolstvu, akademiških društvih, o podpornih dijaških društvih, o stremljenju naših visokošolcev i. t. d. Interesantna sta članka „Ilirizem in slovensko dijaštvo“ in „Današnji dijak in državne vede“. V članku „Ob III. shodu nar.-rad. dijaštva“ je precej pretiranega; lahko, da se še marsikaj uresniči, kar si je načrtalo nar.-rad. dijaštvo za svojo nalogo — toda praktično življenje in delovanje nar.-rad. starešin nas ne navdaja z najboljšimi nadami...

Černič Mirko: *Slovenska visoka šola v Ljubljani*. Izdal in založil „Vse učiliški odsek dunajskega dijaštva“. Cena 30 vin.

Brošurica je tiskana kot interpelacija, ker je bila prvotno vsa konfiscirana. Namen spiska je, da se zanimanje za slovensko univerzo dvigne in zanese do zadnjega kotička naših dežel. Najbolj umestna je v spisku misel, da se dijaški tok mora odvrniti z Dunaja in Gradca proč v Prago.

Magiera Jan: *Rozwój języka polskiego*. W zarysie przedstawił — —. Varšava 1909. Založil M. Arct. Cena 15 kop. (40 vin.) Książki dla wszystkich No. 428. Str. 71.

Umestno bi bilo, da bi se tudi o razvoju slovenskega jezika napisala podobna poljudna študija, kakor je Magierova. Saj se toliko govori in piše, da se mora ljubezen do materinsčine vcepti in gojiti zlasti v širših slojih: Magierova knjižica kaže pot, po kateri se doseže ta cilj... V Krakovu se dobi pri S. A. Krzyżanowskem.

Sprawozdanie z działalności towarzystwa szkoły ludowej za rok 1908. — Kraków, 1909. Str. 54.

Tudi temu poročilu bi želeli, da ga čita in preiščuje dosti slovenskih čitateljev. Osobito tisti, ki so se lotili izobraževalne akcije med slovenskim ljudstvom. Tu se vidi, da se dá tudi z malimi sredstvi mnogo doseči. TSL deluje v Galiciji. Članov je imelo leta 1908 — 25 974 (leta 1900 — 6397), podružnic 258 (67), denarnega prometa 608.017 K (84.710 K), izdatkov pa 447.400 K, Društvo vzdržuje srednje in ljudske šole; začetne, nadaljevalne, obrtne, trgovske tečaje; čitalnice, knjižnice, podjetja i. t. d. — O Akademiji smo se nadejali, da se poprime takega dela; naš up je šel po vodi, ker slovenska mlajša inteligenca, ki se rada nazivlje napredno, ni imela smisla, niti vztrajnosti, niti sposobnosti. Morda bo vztrajala najmlajša...

Fran Milčinski: *Igračke*. Črtice in podlistki. Cena: broširani 2 kroni, elegantno vezani 3 krone, po pošti 20 vin. več.

V zalogi L. Schwentnerja v Ljubljani je izšla nova humoristična knjiga. Pisatelj Milčinski je že znan po svojih žaljivih sestavkih, ki jih je priobčil poraznih slovenskih listih pod različnimi psevdonimi. Kar jih je zbranih v „Igračkah“, so bili večinoma že natisnjeni. Morda je ni slovenske knjige, ki bi na prvi mah spravila človeka v tako dobro voljo, kakor „Igračke“, zlasti kdor pozna razmere. Satira je takoj na prvi pogled v ti zbirki lahka in rahla, vendar pa dokaj ostra, kogar zadene; tako n. pr. v črticah pod naslovom: „Koncert in gledališče“, med katerimi je najboljša „Novi gledališki kritik“. Izborne so „birokratkočasnice“: „Vizitacija“ in „Uradni jezik“ ter „Iz dnevnika pravnega praktikanta“: „Terminologija“, „Vlačugarji in berači“ in „Dokaz usposobljenosti“. Osebe, ki jih riše Milčinski, so vseskozi tipične; jezik je gladek in slog lahek, dasi po nekod pisarniški, kar je pa gotovo namenoma. Škoda le, da „Igračke“ ne bodo imele tistega moralnega uspeha, ki si ga pisatelj gotovo želi, zakaj v „Igračkah“ je premalo „kola“; ta je pa pri nas, zlasti v Ljubljani, precej potreben.

Kdor hoče imeti urico kratkočasje s finimi dovtipi vsake vrste, mu knjigo prav priporočamo. B. V.

Lev N. Tolstoj: Zakon nasilija i zakon ljubvi.

Berlin 1909. Str. 175, osm.

Osemdesetletni Tolstoj je povzdignil 15. julija 1908 v Jasni Poljani zopet mogočni svoj klic na človeštvo, naj krene na nova pota življenja.

„Vsled pokvarjenega krščanstva je postalo življenje krščanskih narodov slabše od poganskega.“

„Izboljšanje se ne more pričeti od drugod, nego z razkrivanjem religiozne laži in z ustanavljanjem religiozne resnice v vsakem posameznem človeku.“

„Resnična religija je tako ustanovljenje odnošajev človek z obkrožujočim ga neskončnim življenjem, kateri vežejo njegovo življenje s to neskončnostjo in vodijo pri tem njegovo vedenje.“

To so gesla, pod katerimi se zopet razlega klic duševnega velikana iz Jasne Poljane.

Izvor vse bede mu je med krščanskimi narodi pomanjkanje višjega pojmovanja zmisla življenja. Ljudje so sprejeli mesto krščanstva nek cerkven nauk, ki se razlikuje od paganstva le po svoji neiskrenosti in umetnosti. Največja nesreča za cerkveni nauk pa je v tem, da obstoja evangelje, ki ga je cerkev sama izrekla za sveto. To sveto evangelje je ravno prvi in največji dokaz vseh cerkvenih laži. Na te cerkvene laži se opirajo vlade civiliziranih narodov s pomočjo malega števila oseb, ki iščejo svojih lastnih koristi, da so zasužnjile velike mase človeštva. Ljudje pa so sami krivi, ako se dajo izkoriščati po malem številu vladajočih. Glavni razlog je, ker se ne drže naukov Kristovih, evangelja, in sami dajejo vladi sredstva, da jih izžema, zlorabljač pravo Kristovo vero in vzdržujoč lažne cerkve. Človeštvo obstaja lahko brez vlade, ako si ohrani čisto evangeljsko vero. Kakor žive srečnejše od krščanskih narodov marsikateri divji narodi, tako žive tudi srečno ljudje, ki ne priznavajo nobene vlade. Ako človeštvo ne uvidi svojega žalostnega položaja in poti, kako naj se osvobodi, se to razlaga le iz tega, ker se je sedanji položaj razvil tako, da človeštvo ni videlo, kako se je resnica evangelja preminjala v cerkveno laž in kako je s pomočjo te laži vlada vzela človeku duševno in sploh vsako svobodo.

Na vprašanje, kaj bode brez vlade, Tolstoj odgovarja: „Bode to, da izgine zlo, ki prihaja od vlade, ne bo več zemeljske lastnine, ne bo davkov, ne bo narodnih razdorov, ne bo gospodstva in suženjstva med posameznimi, ne bode zlorabe najboljših sokov naroda za vojsko, ne bode strahovanja od ene strani in ne bode bomb in vislic od druge strani, ne bode brezumnega razkošja enih in brezumne bede drugih.“ Človeško življenje v svoji vseskupnosti se dvigne in ne more drugače k večnemu idealu popolnosti, nego s tem, da navaja človeka k njega osebni popolnosti. Iščite v sebi le eno: „Uveličenje ljubezni do bližnjega in zatiranje strasti v sebi, razumite, da je blagor ljudstva v edinstvu posameznika in edinstvu vseskupnosti v brezmejni ljubezni do bližnjega. Ta zakon, ki nam ga je odkril Kristus, stori nepotrebne vlade in prinese človeku blagor in srečo.“

Kakor vse, kar prihaja od Tolstoja, je pisano tudi to zadnje, precej obširno njegovo delo v onem veličastnem jeziku, z ono jasnostjo, enostavnostjo in lepoto, ki čitatelju daje kot umotvor slast pri čitanju samem, ne glede na krasno vsebino. Tolstoj sicer v svojem „Zakon nasilija in zakon ljubvi“ ne daje novih idej, le krepkeje skuplja svoje misli na sklonu svojega življenja in hoče dvigniti glas še enkrat, kakor pravi v sklepnetem stavku: „

„Вотъ это я и хотѣлъ, прежде мнѣ умереть, сказать своимъ братьямъ.“

Vot eto ja i hotel, prežde muje умерet, skazat svojim bratjem! Dr. H. Tuma.

Šolstvo.

VI.

„Slovenska Šolska Matica“ je izdala za l. 1908 sledeče knjige: 1. „Pedagoški letopis“, VIII. zvezek; 2. „Nazorni nauk za drugo in tretje šolsko leto“, 2. snopič; 3. „Šola in dom s posebnim oziranjem na roditeljske večere“, II. Praktični del; 4. „Prosto spise o ljudski šoli“, 1. snopič; 5. Poljudno-znanstvena knjižnica“, I. zvezek. — „Slovenska šolska Matica“ je bila pač ustanovljena v svrhu nadaljne izobrazbe slovenskega ljudskega učiteljstva, da mu nudi to v njegovem materinskem jeziku, česar mu prvič naše zastarele c. kr. pripravnice

ne nudijo, in drugič, da mu dá priliko, izuriti se v pedagoških vprašanih na podlagi materinščine, česar pogreša zopet v naših c. kr. pripravnicah — ker so nemške — čeprav se šola na njih 99-9 % slovenskih učiteljskih in učiteljskih. (Po uradnem izkazu za l. 1907 je bilo v ljubljanskem učiteljskem moški oddelku 135 Slovencev, 4 Nemci in 1 Lah, na ženskem pa 164 Slovencev, 10 Nemk, 1 Čehinja in 1 inozemka.) Toda po naših mislih odbor „Sl. Š. M.“ kaj slabo umeva pravo nalogo tega društva, kajti če pregledujemo publikacije, ki jih je društvo izdalo, pridemo do čudnega dejstva, da pita to društvo svoje člane največ s takozvanimi „učnimi slikami“, ki pač ne razširijo duševnega obzorja slovenskega učiteljstva, temveč ga celo nekako šablonizirajo. — 8, reci: osem obsežnih knjig „učnih slik“ izdati v teku dobrih 7 let — je rekord. — Izmed imenovanih knjig za l. 1908 nam pač ugajata še najbolj prva in peta knjiga. — Vsebinska „Ped. letopisa“ je vobče dobra; kazi ga le naivno pisani uvodnik „Ob 60 letnici Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I.“ Ako je odbor menil, da mora podati v tem letniku nekaj slavnosti spis o vladanju našega cesarskega jubilara, dobro, spisala naj bi ga bila strokovnjaška moč svetovnega obzorja, oziraje se na kulturni razvoj Avstrije, ne pa tako omejena . . . V peti knjigi razpravlja prav poljudno dr. Fr. Čadež o „skrivnosti radioaktivnosti“. Razpravo je pač vsakdo prebral z zanimanjem, le o slikah bi omenili, da bi bile lahko popolnejše in lepše. — O ostalih knjigah pisati podrobno oceno, nam ne dovoljuje skromni prostor. — Društvo je štelu 1561 udov, 33 članov manj, nego l. 1907. — Proračun za l. 1908 izkazuje 6120 kron stroškov in 6744 kron dohodkov, prebitka 624 kron. — Hrvatsko učiteljstvo ima slično društvo pod naslovom: „Hrvatski pedagoško-književni zbor“ s sedežem v Zagrebu, ki je izdalo za leto 1908 sledeče knjige: 1. „Uvod u eksperimentalnu psihologiju“. Dr. Paje R. Radoslavljević (Knjižnica za učitelje, knjiga XLVI.); 2. „Pedagogijska enciklopedija“. Knjiga II. Sveska XIII.; 3. „Sreća u nesreći“. Napisal Ivan Klarić. Knjižnica za mladino, knjiga XLVII. — A Čehi se združujejo v društvu „Dědictví Komenského“ s sedežem v Pragi. Za l. 1908 je izdalo te-le publikacije: Dr. Oct. Wagner: „K reformě divčicho

vzdělání“. Praga 1908. Cena 4 K, str. 236; 2. „Život dítek“. Napsala Pavla Lombrosova. Preložil K. Křivý. Praga 1908. Cena 2 50 K, str. 149; 3. „Dějiny nejdůležitějších rostlin kulturních“. I. Napsal dr. B. Němec. Praga 1908. Cena 2 20 K, str. 138; 4. „Knihovna pedagogických klasiků. IV. Red. prof. Drtina. — Hvaležno, a tudi poučno delo bi bilo, spisati podrobnejšo primerjavo imenovanih treh društev, razlika bi bila očitna.

VII.

Istinita je prislovica, da je šola „politikum“. To izkuša posebno avstrijski parlament in avstrijska javnost. Mnogo hrupa je vzdignila zatvoritev takozvane „svobodne šole“, ki jo je izvršil pred več meseci c. kr. mestni šol. svet dunajski. Šola je sicer v svojih zavodih nadaljevala pouk, a pred kratkim je zavrnilo c. kr. ministrstvo za uk in bogočastje utok društva „Freie Schule“ z motivacijo, da se ne vpoštevata § 38 drž. šol. postave, da je treba po tem določiti še posebnega privoljenja cerkvene oblasti, kdo da poučuje verouk, takozvana „missio canonica“. Preobširni bi bili, ako bi hoteli na dolgo in široko razpravljati, kdo ima prav ali ne; vendar se nam dozdeva, da ministrstvo napačno umeva dotični zakon. Citirani zakon pravi v 3. odstavku onega paragrafa to-le: „Šole in vzgajališča, ki jih država, dežela ali občina po vsem ali po nekem delu napravljajo ali vzdržuje, so pristopne vsem državljanom brez razločka te ali one vere.“ 6. odstavek pravi: „Učiteljske službe v šolah in vzgajališčih, omenjenih v 3. odstavku, so enako dosežne vsem državljanom, kateri so na zakonit način dokazali svojo sposobnost. — Za učitelje verstva se smejo nastavljeni v službo samo tisti, o katerih je dotična verska (konfesionalna) višja oblast izrekla, da so za tako službo.“ — Pisec teh vrstic je počeval že na mnogih šolah verouk, ali da je nadomestoval dotičnega veroučitelja ali pa, da je vsled pomanjkanja veroučitelja moral poučevati verouk; toda nikdar ni imel zato posebnega cerkvenega dovoljenja, kajti v usposobljenostnem izpričevalu ima, da je usposobljen poučevati verouk. In zadostovalo je. — Kako se bo to vprašanje rešilo, pokaže bodočnost. Nas zanima le nek drugi pojav v slovenski javnosti, ki se je pojavil ravno z ozirom na ta slučaj, nam-

reč v slovenskem časopisju se je pričelo razpravljati o „svobodni šoli“. Kato-liška znanstvena revija „Čas“ ima v 3. zvezku 1. 1909 članek „Svobodna šola in socialna demokracija“; v skupnem 4. in 5. zvezku pa članek: „Versko-šolsko vprašanje in socialna demokracija“. Sicer nas mika, preiskati srce in obisti tema člankoma, a z ozirom na pičli prostor ju le registriramo. — Umevno je, da je bila „svobodna šola“ tudi predmet shodu „slovenskih svobodomislicev“, ki se je vršil dne 5. septembra t. l. v Ljubljani. Omenjeni referat je obelodanjen v 9. števil. „Svobodne Misli“ t. l. Članek je precej plitev; temeljitejši bi lahko bil. — Povdarjamo, da „svobodna šola“ vendar ni tako strašilo, kakor si ga mnogi slikajo. Uverjeni smo, da bo „svobodna šola“ napravila ravno to pot, kakor jo je napravila sedanja šolska postava, ona postava, ki so jo leta 1869 preklinjevali po vseh — župniščih.

VIII.

Jabolko spora v sedanjem zasedanju državnega zbora tvori vsekakor vprašanje o manjšinskih šolah, ki je na Nižje Avstrijskem znano pod imenom „lex Kolisko-Axmann“. Vsebinska delava zakona je, da morajo biti na Dunaju in sploh na Nižje Avstrijskem le take šole, kjer se poučuje izključno v nemškem učnem jeziku. Da je ta zahteva naravnost atentat na zdravo človeško pamet in na celi ustroj avstrijske države, je jasno. Kajti poznati je treba le malce statistiko nižjeavstrijske kronovine, oziroma Dunaja*), pa človek vé, kaj je rodilo ta zakon: nemška degeneriranost in strah pred češko žilavostjo. — Uradna števila o češkem življu na Dunaju pričajo, koliko čeških otrok pohaja v dunajske nemške ljudske šole: I. okraj — 83 otrok, II. — 725, III. — 789, IV. — 158, V. — 551, VI. — 115; VII. — 127; VIII. — 129, IX. — 256, X. — 1706, XI. — 327, XII. — 440, XIII. — 251, XIV. — 626, XV. — 145, XVI. — 933, XVII. — 577, XVIII. — 287, XIX. — 194, XX. — 1316, XXI. — 395. — Skupaj 9723

*) Primerjaj: Otto Bauer: «Nationale Minderheitsschulen» — Der Kampf. 1. zvezek. 1. oktobra 1909, str. 13.

ljudsko-šolskih otrok. V meščanskih šolah — seveda nemških — je vpisanih 1445 učencev čeških starišev, 787 šolarjev, ki obiskuje razne zasebne šole, 925 otrok obiskuje „Komenskega šolo“ v X in III. okraju. Vseh čeških šolgodnih otrok je namreč po uradni statistiki — 12.880, katerim dunajski „krščanski“ ljudje ne privoščijo niti ene javne šole, temveč celo sklepajo zakone, da ti otroci ne smejo uživati dobrot kulture v lastnem jeziku. In ni se našla do danes moč, ki bi kategorično ukazala vladi: daj tem otrokom pouk v njih materinskem jeziku. Ozrimo se na Kranjsko: Po uradnem izkazu za 1. 1907 je na Kranjskem 4400 (?) nemških otrok — ti obiskujejo namreč nemške šole — ki imajo ravno 30 javnih, t. j. od dežele vzdrževanih ljudskih šol in pa 10 zasebnih šol, skupaj 40, reci: štirideset ljudskih šol. Z ozirom na kranjsko pravico bi morali imeti češki otroci na Dunaju okrog 123 ljudskih šol. — Še bolj žalostno je poglavje o slovenskih manjšinskih šolah na Koroškem, deloma Štajerskem, v Gorici in Trstu. To poglavje obdelamo prilično. — Lex Kolisko-Axmann bi v tem obsegu ne zadobil sankcije. Modre glave krščanskih socialistov so si pa izmislile drugo obliko, da se prepreči ustanavljanje čeških, oziroma drugonarodnih manjšinskih šol na Dunaju, eventuelno na Nižjeavstrijskem. Glasi se: „Učni jezik na vseh državnih in od kronovine Nižjeavstrijske vzdržanih učiteljskih morejo izdajati za javne službe veljavna izpričevala le tedaj, ako je njih učni jezik nemški.“ — S tem zakonom hočejo preprečiti invazijo drugonarodnih — seveda v prvi vrsti čeških — ljudsko-šolskih učiteljev. Ta zakon bo najbrže sprejet, t. j. predložen v najvišjo sankcijo. — Kranjski deželni zbor se je pečal tudi s sličnim zakonom „lex Jarc-Tavčar“. Radovedni smo pa, kje bo ta zakon običal. Najbrže v Ljubljani. Ostanje v evidenci!

Umesten se nam zdi predlog češkega agrarca Düricha v državni zbornici, da naj država vzdržuje vse manjšinske šole. Pro in contra polemika že odmeva po časopisih. . Konec prih.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 15. v mesecu ::

Naročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto 4 K 80 v s poštnino vred, za pol in četrt leta sorazmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v.

Rokopisi naj se pošiljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA v Gorici, via del Boschetto 29. :: Naročnina pa na naslov: :: NAŠI ZAPISKI, Ljubljana, Šelenburgova ulica 6/II. ::

Najnižje cene. Največji izbor. Skrbno izdelovanje. Preobleke. Popravila.

L. MIKUSCA
tovarna dežnikov,
Ljubljana, Mestni trg 15.

Pod spovednim pečatom.

Spisal R. Kirehsteiger. Preložil Ethin Kristan. Cena I. dela 2 K 60 vin., II. dela 2 K. Ta lepa in nadose zanimivo pisana knjiga je prav pripravna za darilo ob primernih priložnostih. Dobiva se v vseh knjigarnah in v

Del. tisk. druž. v Ljubljani

„Katoliško svetovno naziranje in svobodna znanost“.

Napisal dr. L. Wahrmond. — Cena 70 vin. — Te znamenite brošure, ki je toliko prahu vzbudila v avstrijski javnosti, ima „Delavska tiskovna družba v Ljubljani“ še nekaj v zalogi, zato opozarja iznova, naj si jo omlsijo tisti, ki se zanimajo za ta eminentno važni predmet.

GRIČAR & MEJAČ

Ljubljana, Prešernova ulica 9

priporoča svojo bogato zalogo

izgotovljenih oblek

za gospode in dečke ter mične novosti o konfekciji za dame in deklice. — Ceniki zastoj in franko.

Knjigarna L. Schwentner

v Ljubljani :: Prešernove ulice št. 3

priporoča nastopne novosti leta 1909:

- Aškerc A.: **Akropolis in piramide**. Poetični sprehodi po Orientu. Broš. K 3.—, eleg. vezano K 4.50, po pošti 20 vin. več. V tej najnovejši svoji zbirki nam je podal pesnik-popotnik Aškerc v poetični obliki svoje vtise s potovanja po Egiptu in Grškem. On je pač prvi med našimi pesniki užival oni bajni čar, ki obdaja one čudovite zemlje.
- Cankar Ivan: **Za križem**. Broš. K 3.—, elegantno vezano K 4.50, po pošti 20 vin. več. Na naslovni strani je izvirna risba H. Smrekarja. Ta zbirka obsega 13 novel in črtic z epilogom; iz vseh se prav odločno glasi socialna struja.
- Levstik Vladimir: **Obsojenci**. Broš. K 2.50, eleg. vez. K 3.50, po pošti 20 vin. več. Z risbo H. Smrekarja na naslovni strani. Vsebina: Nenormalni piščanec. Razmišljeni Vid. Mlada Breda. Slepec Maloprou. Levstik se odlikuje po svoji pripovedni tehniki med svojimi vrstniki-pisatelji in se čitajo zato njegovi spisi z napeto pazljivostjo od začetka do konca.
- Murnik Rado: **Jari junaki**. Humoreske. Broš. K 2.50, eleg. vezano K 3.50, po pošti 20 vin. več. Pisatelj se je priljubil že po svojih «Navihancih» in «Znancih» med slovenskim čitajočim občinstvom in nedvomno si pridobi tudi s to knjigo mnogo hvaležnih prijateljev njegovega posebnega humora.

Nedavno je izšlo v istem založništvu:

- Kette Dragotin: **Poezije**. Ljudska izdaja. Z življenjepisnimi in književno-kritičnimi črticami ter faksimilom pesnikovega rokopisa. Uredil A. Aškerc. Broš. K 1.80, eleg. vez. K 2.50, po pošti 20 vin. več.
- Cankar Ivan: **Zgodbe iz doline šentflorijanske**. Vsebina: Pesem. Razbojnik Peter. Polikarp. Kancelist Jareb. Pesem. Cena broš. K 2.—, eleg. vez. K 3.—, po pošti 20 vin. več.
- Jerajeva Vida: **Pesmi**. Broš. K 1.60, eleg. vez. K 3.—.
- Kipling Rudyard: **Džungla**. Iz angleščine prevedel Fr. K. Ilustrirana izdaja. Cena broš. K 2.—, eleg. vez. K 3.—, po pošti 20 vin. več.
- Abditiš: **Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov**. Cena K 1.—, po pošti 20 vin. več.
- Prijatelj Ivan dr.: **O kulturnem pomenu slov. reformacije**. Cena K 1.—, po pošti 20 vin. več.
- Zabukovšek Ivan dr.: **Avstro-ogrška nagodba**. Cena 60 vin., po pošti 10 vin. več.